

vedri iz Kleinkleina sta okrašeni z iztolčenim ornamentom. Tretja skupina veder so starejšeeželeznodobni nasledniki veder tipa Hajduböszörmény. Po obliki so podobna starejšeeželeznodobnim vedrom tipa Kurd, vendar so manjša, oblikovanost ramena pa je že situlska. Vedra so večinoma neokrašena oz. je okras zelo zreduciran.

Situle so razdeljene na: situle z vratom in atašami, ki so lahko omega oblike (A 1), polkrožne oblike (A 2) ali dvojno krožne oblike (A 3); situle brez vratu z omega atašami; situle z enim ali dvema plastičnima rebroma na prehodu ramena v vrat, z atašami (A 1-A 3) ali brez njih, te situle so tudi bistveno večje; situle z dvignjenim dnom imajo različno oblikovan zgornji del posode in različne ataše; situle z vratom brez ataš so večinoma zelo velike (47-88 cm).

Med kotlički s križnimi atašami so zastopani Merhartovi tipi B 1, B 2b in C, kotlički oblike Hallstatt in fragment kotlička (?) iz Strettwega.

Sklede s kolobarjastim ustjem so razdeljene glede na oblikovanost "ročaja" na skupine: z žičnim ročajem, z ušescem pritrjenim na spodnji strani kolobarja z dvema zakovicama, z ušescem na robu kolobarja, pritrjenim z eno zakovico, in z ušescem s kvadratno razširjenima koncema, ki je pritrjeno z več zakovicami. Poleg teh je še niz skled "unikatov", ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno skupino.

Unikat je tudi skleda na nogi iz Hallstatta.

Narebne ciste se po Stjernquistu delijo na serijo I (s stranskima ročajema) in serijo II (z giblјivim ročajem). Poleg njih so še nenarebne, bogato okrašene ciste oblike Kleinklein.

Pokrovi so razdeljeni na oblike Hallstatt, Kleinklein in Wildon.

Amfore so po oblikovanosti noge oz. dna razdeljene na tri oblike. Oblika Kleinklein ima nizko profilirano nogo, oblika Hallstatt prstanato nogo z omfalosom. Tretja oblika so amfore s konično nogo in ustjem ter dvema vodoravnima ročajema (*ollaförmige Amphoren*). Sem avtorica prišteva tudi amforo iz Strettwega (Nr. 370). Leta 1985 so s projektom "Strettweg" pri katerem sta sodelovala Landesmuseum Joanneum iz Gradca in Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz, ponovno obdelali najdbe iz knežjega groba. V Mainz so odpeljali vse razen kulnega vozička, ki so ga obdelali v Gradcu. Eden od rezultatov so tudi nove rekonstrukcije posameznih predmetov, med njimi tudi amfore. (M. Egg, Neues zum Fürstengrab von Strettweg. *Arch. Österr.* 2/2, 1991, 25-29). Ta je po novem sestavljena iz amfore, tordiranih žic ("stari" deli) in noge iz dveh delov (Nr. 93 in 296). Prvi kos avtorica obravnava kot možno ročko z ročajem z dodatkom stilizirane goveje glave oblike B, drugega pa kot nogo skleda s kolobarjastim ustjem.

Katalog zaključujejo podstavek iz Hallstatta, trinožnik z Brega (Frög), krožnik iz Schandorfa, množica nedoločljivih fragmentov in seznam izgubljenih posod.

Povzetek je pregled kronološko tipoloških odnosov (prim. T. 150).

Primož PAVLIN

Olga Kytlicová: *Die Bronzegefäße in Böhmen*, VIII, 135 strani, 60 tabel. **Jindra Nekvasil, Vladimír Podborský:** *Die Bronzegefäße in Mähren*, VIII, 43 strani, 18 tabel. *Prähistorische Bronzefunde* 2/12,13. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1991. ISBN 3-515-05911-3.

V dvojnem zvezku so predstavljene bronaste posode s Češkega in Moravskega. V prvem zvezku Kytlicová predstavlja žarnogrobiščne posode s Češkega. Večina posod izvira z območja kultur Knovíz in Milavče, z območja lužiške kulture sta samo dva kosa.

Skodele so zastopane s tipi Friedrichsruhe različic I (Milavče-Slate/Žatec-Velatic) in II (Friedrichsruhe/Nied/Osternienburg-Dresden), Jenišovice in Stillfried-Hostomice, skleda pa s tipi Milavče/Haltingen-Rongères-Gönnebek in Baumgarten. Pri skodelah in pri skledah je še nekaj kosov, ki tipološko niso določljivi.

Tudi fragmenta kotlička ni bilo mogoče tipološko uvrstiti.

Ob cedilih tipa Záluží se pojavlja še različica Středokluky in cedilo neznanega tipa.

Iz knežjega groba v gomili C1 iz Milavče je kotliček na štirikolesnem podvozju.

Poleg kovinskih fragmentov ciste tipa Žatec so se ohranili tudi njeni leseni deli, ki omogočajo rekonstrukcijo izdelave.

Med amforami sta zanesljiva tipa Gevelinghausen-Vejo-Seddin in Lžovice-Großeibstadt. Poleg njiju so še fragmenti dvodelne bikonične posode, verjetno amfore.

Zajemalke so eno- in dvodelne.

V povzetku avtorica razmišlja o kronologiji, korologiji, o socialnem in historičnem pomenu grobov z bronastimi posodami v srednji Evropi.

V dodatku obravnava **Anita Siegfried-Weiss** starejšeeželeznodobne bronaste posode s Češkega. Zastopane so skodele, kotliček s trakastim presegačnim ročajem, skledi, okrašeni z iztolčenim motivom nihala, skleda s kolobarjastim ustjem, korec s paličastim ročajem, ročka z ročajem v obliki goveje glave, kotlička skupine C po Merhartu (eden s paroma križnih ataš, eden z dvojnokrižnima atašama), kotliček tipa Hatten, vedro tipa Kurd, situle in ciste.

V prvem delu drugega zvezka obravnava Podborský žarnogrobiščne posode z Moravskega. Najštevilnejše so skodele, uvrščene v tipe Friedrichsruhe, Osternienburg-Dresden, Jenišovice-Kirkendrup in Stillfried-Hostomice.

Posode tipa Štramperk so razdeljene v etažne posode in skleda. Vse so okrašene z iztolčenimi pikami in bunčicami.

Prvi del zaključuje kotliček z dvojnokrižnima atašama skupino B1 po Merhartu.

V drugem delu Nekvasil predstavlja starejšeeželeznodobne posode. Katalog začenejo t.i. krožnikaste skleda tipa Horákov (Dýšina), sledi korec s paličastim ročajem tipa Holásky.

Ciste so zastopane z dvema različicama - s stranskima ročajema (Certosa) in z giblјivima ročajema.

Ena situla ima gladko rame, druga narebreno.

Kotliček z dvema dvojnokrižnima atašama sodi v skupino C.

Cedilo tipa Býčí skála zaenkrat nima primerjav.

Vse skodele so iz depoja Náklo. Tipološko so zelo različne: skodeli s plaščem, narebreni skodeli, skodela z izvihanim ustjem in skodeli z omfalosom.

Pri velikem vedru se tipa ne da določiti, od vedra tipa Kurd pa je ohranjena samo ataša.

Delo zaključujeta kronološko tipološko topografsko ovrednotenje posod z Moravskega ter kulturna in časovna umestitev najdb iz jame Býčí skála.

Primož PAVLIN

A. M. Eckstein: *Senate and General. Individual Decision-Making and Roman Foreign Relations, 264-194 B.C.* Berkeley, Los Angeles, London 1987. 381 strani.

Ecksteinova razprava poskuša ovreči nekatere ustaljene interpretacije rimske zgodovine 3. in prve polovice 2. st. pr. Kr. Avtorjev namen je dokazati, da zunanje politike Rima v tej ekspanzivni dobi ni oblikoval izključno senat; nasprotno, Eckstein postavlja senat v senco velikih vojskovodij, ki so pomembne odločitve sprejemali po svoji volji in na bojiščih oblikovali rimsko zunanjo diplomacijo.

Senat je seveda imel zakonito oblast, ko je šlo za odločilne zadeve, a v praksi se je zanašal na ad hoc sprejete odločitve generalov, ki so bile bistvene za rimsko zunanjo politiko, zlasti v državah zunaj Italije.

Poglavja knjige so zato razdeljena po geografskih področjih; I. in II. obravnavata položaj v severni Italiji, III.-VI. dogodka na Siciliji, VII.-IX. Španijo, Afriko in Grčijo.

Ena najpomembnejših ugotovitev razprave je, da je senat v posameznih državah bistveno drugače nadzoroval politiko rimskih generalov. V severni Italiji, vzdolž meje s Kelti, so *patres* neposredno nadzorovali dogajanje. Pričakovalo se je, da bodo generali ravnali v skladu z navodili senata, ki je tu dejansko oblikoval politiko in zato ni bilo veliko možnosti za samovoljna ravnanja.

Drugeče je bilo zunaj Italije; senat je sicer imel nadzor tudi tu, a šele post festum. Potrdil, spremenil ali zavrnil je odloči-

tve, ki so jih že prej sprejeli generali po lastni presoji, tudi če je šlo za sklepanje miru ali vojno napoved.

Delno so vzrok za tako različno ravnanje tudi drugačne razmere v državah; nekatere so bile v vojni ali pa so se v njej iznenada znašle. Vojaški in diplomatski dogodki so tedaj potekali naglo in nepričakovano, tako da se generali niso imeli časa posvetovati s senatom. V takšnih okoliščinah je Rim pričakoval, da bodo ravnali po lastni presoji *sine senatus consultu*. Negotovih razmer in samostojnih odločitev, ki so jim sledile, je bila na Siciliji, v Afriki, Španiji in Grčiji v 3. in 2. st. pr. Kr. cela vrsta, medtem ko je bilo v cisalpski Galiji v tem času relativno mirno. Tu je senat v glavnem ohranjal defenzivno politiko. Od Pada do Rima namreč ni bilo daleč in senatu je bilo veliko do tega, da bi Rim obvaroval pred Kelti. Dogodki na Siciliji, v Španiji, Afriki in Grčiji so bili videti zato manj pomembni.

Lastna diplomatska pobuda generalov se je uveljavljala povsod, tudi tam, kjer je senat imel neposredni nadzor, le da je bila tu redka in neizrazita. Zunaj Italije pa so odločitve generalov po uradni potrditvi senata postale uradna politika Rima.

Rimska zunanja diplomacija je bila po mnenju Ecksteina politika *ad hoc*, brez kake trajne in celovite usmerjenosti. Vzrok za to je na eni strani v tem, da niso poznali stalnih poslancev v tujih državah, tako da ni bilo pretoka informacij, če že ni grozila vojna. Drugi razlog pa je v delovanju senata kot institucije, ki naj bi sprejemala odločitve o zunanjih zadevah. Senatorji so pošiljali legate v tuje države, ti pa so jim potem samo ustno poročali o razmerah. Take informacije so se postopoma sprevrgle v različna mnenja.

Napačno bi bilo trditi, da je bil senat le pasivna institucija; v mnogih krizah se je vmešaval v zunanje zadeve, sprejemal je vojaške odločitve, imenoval province, določal politike generalov, vendar se je z zadevami ukvarjal sproti, kot so zahtevale razmere. Posledica takega improviziranja so bile stalne zunanje krize, ki so jih nato na bojnem polju reševali generali.

Bistvenega pomena je dejstvo, da je senat zaupal generalom, ki so bili tudi sami aristokrati. Občasno je sicer prišlo do nesoglasij, toda *concordia* med obema stranema je vsaj za ta čas še dopuščala takšno politično zgradbo, ugotavlja Eckstein ob koncu svoje razprave.

Delo dopolnjuje še pet dodatkov:

(A) A Roman Interim Settlement in Gallia Cisalpina, 222.-219. B.C.?

(B) The Sources on the Outbreak of the First Punic War

(C) 264. B.C.: Two Separate Decisions at Rome

(D) The Attack of Ap. Claudius Caudex on Syracuse

(E) The Chronology of Events in Sicily, 215.-213. B.C.

Sledi izbrana bibliografija ter indeks osebnih in stvarnih imen.

Dragica FABJAN

Tamás Bezczyk: *Roman Amphorae from the Amber Route in Western Pannonia*. BAR Int. Ser. 386. Oxford 1987. 191 strani.

Jantarna pot je ena najstarejših evropskih trgovskih poti, ki je povezovala Jadran z Baltikom, v rimskem času pa so ob njej ležala mesta, začenši s pristaniščema Akvilejo in Navportom, nato pa je vodila skozi Emono, Celejo, Poetovijono, Salo, Skarbantijo, Savarijo in pri Karnuntu prešla v Barbarik. Pričujoče delo dopolnjuje študije tere sigilate in stekla s študijo amfor, ki so pomemben element pri raziskovanju trgovskih poti in zvez v rimskem imperiju.

Avtor je tipološkim raziskavam amfor, napisov in žigov na njih dodal še izčrpne petrološke in moderne arheometrične raziskave faktur, ki so jih opravili J. Ivancsics, S. Jozsa in Szakmany.

Amfore so časovno občutljivo gradivo, k čemur bistveno prispevajo napisi in žigi. Prav na podlagi študij napisov in žigov ter oblik je nastala danes komaj malo manj kot stoletna Dresslova klasifikacija, ki je služila avtorju pričujoče knjige za izhodišče, seveda skupaj z nadaljnimi številnimi spoznanji raziskovalcev, kot so Pélichet, Lamboglia, Beltran Lloris, Baldacci, Tchernia, Buchi, Carre in Cipriano. Slednji dve sta

prispevali tehtna spoznanja predvsem za vodilne tipe, ki se pojavljajo ob jantarni poti, amfore Dressel 6 B, in ki jim tudi avtor namenja glavno študije.

Pri opisu posameznih form je avtor uporabil metodo E. Hamona in A. Hesnarda, enako kot pri računalniških klasifikacijskih analizah posameznih tipov na matematično statistični bazi, prikazanih v suplementu knjige.

S petrološkimi analizami so določili rudninsko in mineralno sestavo gline, z nevtronskimi analizami prisotnost nekaterih pomembnih kovin. Žal pa so te analize večidel še predrage in s tem omejene na samo določeno število poizkusov.

Delo temelji na raziskavah, ki jih je avtor opravil na gradivu zbranim v muzejih od Ogleja, Ljubljane, Celja, Puja in mestih Zalalovo, Sombathely, Sopron in Petronell, raziskavam najdišč ob jantarni poti pa je dodal še najdišča Vetus Salina ter Gorsij in Akvink. Žal nekaterih najdišč ni uspel obdelati v celoti, predvsem zaradi neurejenih depojev. Delu dejstvo ne zmanjšuje vrednosti, še posebej, če vemo, da avtor raziskave nadaljuje.

Težišče študije so zgodnje cesarske amfore, začenši z oblikami Dressel 2-4, Dressel 5, Dressel 6, Dressel 7-11, Dressel 20, Pélichet 46, sledijo različno poimenovani tipi amfor, kot so rodoški, Schoergendorfer 558, portorecanati, afriški, *spateion*, Bónnis XXXI/5 in egejski tip.

Srečka avtorjevega dela so amfore tipa Dressel 6B, ki sta jih identificirala že Baldacci in Buchi (Baldacci III a in II b), nekaj pomembnih spoznanj pa sta prispevali tudi M. B. Carre in M. T. Cipriano že tudi po izidu predstavljenega dela. Številčno amfore tega tipa zagotovo prevladujejo v našem prostoru v času 1. in v začetku 2. st. n. št. in prav zaradi tega je študija za nas tako dragocena. Veliko število amfor tega tipa je avtor identificiral prav v Emoni, od tega veliko z žigi.

Oblika Dressel 6 je trebušasta amfora z ročajema ovalnega preseka, vrat se v loku odpira proti odebeljenemu, kelihastemu ustju, znanih je več variant, ki se delno ujemajo z Baldaccijevo tipologijo.

Največ pozornosti je avtor namenil izdelkom delavnic Lajkanija Basa in Kalvija Krispinila in jih zelo podrobno raziskal in predstavil. Rod Lajkanijev je bil etruščanskega izvora in njegovi člani so bili med ustanovitelji puljske kolonije. prvi natančneje znan pa je prav C. *Laecanius Bassus pretor urbanus* leta 32 n. št. in potem *consul suffectus*, kariero pa je nadaljeval njegov sin istega imena. Obstoje njihove posesti izpričuje tudi v Materiji najdeni napis iz klavdijevskega obdobja, predvsem pa najdba številnih odlomkov amfor z žigom Lajkanija v Fažani, kjer je bila lončarska delavnica, poznana že iz Gnirsovih raziskav in objav.

Iz starejših objav poznamo žige z imeni vsaj tridesetih vilicev iz Lajkanijevih delavnic, iz izkopavanj na Štalenskem vrhu pa je znano, da sega začetek eksportiranja njegovih delavnic v čas med l. 15 in 20. (Izšla je že tudi študija žigov in napisov na amforah s tega najdišča avtorice V. Maidl, najprej v prispevku v reviji *Carinthia* I 180, 1990, 63, kmalu zatem še monografija z istim naslovom v seriji *Karntner Museumsschriften*, enajsti zvezek *Archaeologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg*.)

Avtor opozori na spremembe na oblikah žigov in na njihovo mesto med ročaji oz. nad ročajem. Po spremembi žigov pa je že Baldacci predvidel, da je delavnica po Lajkanijevi smrti prešla v cesarsko last. Amfore tega tipa se pojavljajo še celo z žigom cesarja Hadrijana, vendar očitno krijejo le še potrebe lokalnega tržišča.

Petrološke analize so pokazale med drugim tudi odlično organizacijo delavnic.

Amfore istega tipa z žigom *Calvia Crispinilla* prav tako istrskega rodu, so iz delavnice odkritih v Loronu blizu Poreča. Avtor je identificiral lastnika s pomočjo Tacitovih zapisov, proizvodnja pa je datirana v čas cesarjev Domicijana, Nerve in Trajana, pozneje pa je prav tako prešla v cesarsko last.

Pri primerjavi razprostranjenosti obeh izdelkov se je pokazalo, da so bile Lajkanijeve amfore razširjene na večjem območju, najdene pa so bile tudi v Cisalpini, Noriku in Panoniji.

Sledi predstavitev amfor španske proizvodnje Dressel 7-11 za ribje omake in Dressel 20 za olje. Dressel 7-11 so posebej pogosto zastopane. Verjetno so španskega izvora tudi amfore Pélichet 46, ki pa jih avtor predstavi nesorazmerno manj